

En grön dimension bland svenska väljare?

Martin Bennulf

Problemet

Miljöpartiet skall "verka fristående från blockbildningar och obundet av det traditionella höger-vänster-mönstret" heter det i partiets program. Vid tiden för miljöpartiets bildande var förekomsten av en ny grön dimension i politiken ingen självklarhet. Per Gahrton uttryckte besvikelse över de svenska statsvetarna. De struntade i rapporter om nya värderingsmönster, menade Gahrton, och påstod vidare "i svensk litteratur är upplåsningen vid det gamla mönstret nästan total". Gahrton beskyllde statsvetarna Mats Bäck, Bo Särilvik, Olof Petersson, Sören Holmberg, Bengt-Ove Birgersson och Jörgen Westerståhl för att "strunta i nya strömningar, småpartier och nya partibildningar". Men det fanns grader i helvetet. Sociologen Walter Korpi anklagades av Gahrton för att om ha konstruerat bevis mot att en ekologisk dimension finns i politiken (Nu kommer miljöpartiet! 1982:43, 137. Se även Næss 1981; Friberg - Galtung 1984; Tengström 1987:158-167; Gahrton 1981).

Nåmera är läget annorlunda. Tanken på en grön dimension i svensk politik svindlar inte. Att en sådan finns betvivlas endast undantagsvis. I statsvetenskapliga läroböcker lär vi oss att det svenska partisystemet är tvådimensionellt; det existerar ett nytt-konfliktmönster på tvären mot-vänster-högerkonflikten (Birgersson - Westerståhl 1992; Bäck - Möller 1991). Även i den politiska debatten framställs den gröna dimensionen ofta som ett reellt fenomen.

Men existerar det en grön dimension i svensk politik - en dimension där hög prioritet för tillväxt står mot hög prioritet för ekologisk balans? Avsikten är att *empiriskt* pröva förekomsten av en grön dimension på väljarnivå i svensk politik.

Den gröna dimensionens eventuella förekomst kan naturligtvis prövas på ett flertal sätt. Fokus kan läggas på analyser av de *budskap* som partier och organisationer för fram. Innehållsanalyser, såväl kvalitativa som kvantitativa, av miljödebatten i tv, radio och tidningar är tänkbara. Studier av *beteende* bland partier och beslutsfattare (t ex omröstningar i riksdag och kommunfullmäktige) är relevanta. I de kommande analyserna prövas hypotesen endast på väljarnivå, men även riksdagsmännen analyseras som referenspunkt.

Förekomsten av en grön dimension bör yttra sig på ett flertal sätt bland väljarna. Två huvudfrågeställningar bör analyseras. Den första gäller förekom-

ten av en grön politisk *åsiktsdimension* (att väljarnas åsikter i miljöfrågor formar konsistenta mönster). Och den andra frågeställningen gäller om väljarna uppfattar att det finns en grön *partipolitisk dimension* i partisystemet (att partierna kan rangordnas från tillväxt till ekologi). Den första frågeställningen kommer att behandlas i denna artikel och den andra i en kommande studie (Bennulf 1993). Först skall emellertid tidigare mätningar av den gröna dimension diskuteras och begreppen politisk åsiktsdimension och partipolitisk dimension definieras.

Den gröna dimensionen – tidigare mätningar

Vad har då forskarna sagt? Sören Holmberg uppmätte 1978 en alternativ kärnkraftsdimension bland svenska väljare (Holmberg 1978). Jörgen Westerståhl och Bengt-Ove Birgersson har givit den nya dimensionen namnet agrar-industriell och de menar att det är den gamla stad-land dimensionen som återkommit i ny skepnad i och med miljöfrågan (Birgersson – Westerståhl 1992). Walter Korpi använder namnet teknik-ekologidimensionen i en artikel från 1980 (Korpi 1980). Olof Petersson gav inte den nya dimensionen något namn 1978, men karaktäriserar den ändå som att den uttrycker skillnader i synen på industrisamhället, teknik och energi (Petersson 1978). I en artikel i *Tvårsnitt* 1979 döpte Evert Vedung den nya dimensionen till tillväxt-ekologidimensionen. Vedung menar att "motpolerna på den nya konflikotlinjen kan beskrivas med termer som ekonomisk tillväxt, industrialism, kärnkraft, storskalig teknologi och centralism å ena sidan och ekologisk balans, lokalsamhälle, småskalighet och flödande energikällor å den andra. Genom uppkomsten av denna tillväxt-ekologidimension blev det svenska partisystemet tvådimensionellt" (Vedung 1979).

Att det svenska partisystemet skulle vara tvådimensionellt är inte ett helt nytt påpekande. Vid olika tidpunkter har olika alternativa dimensioner diskuterats. Den vanligaste har rört konflikten mellan stad och land. Andra alternativa skiljelinjer som diskuterats har t ex gällt religiositet, könstillhörighet och yrkessektor. Oavsett vilka andra dimensioner som diskuterats har *en* slutsats alltid kunnat formuleras; vänster-högerdimensionen dominerar svensk politik.

I boken *Kampen om kärnkraften* testar Sören Holmberg empiriskt frågeställningen om en tillväxt-ekologidimension på väljarnivå i samband med folkomröstningen om kärnkraft 1980. Han finner en svagt strukturerad dimension när det gäller tillväxt-ekologiåsikter – bland högutbildade väljare var åsiktssambanden dock relativt starka (Holmberg – Asp 1984: kap. 11). Kent Asp påvisar dessutom ett klart samband mellan massmedieexponering och tillväxt-ekologiideologi (Asp 1986: 292). Ju mer informerade personer desto klarare åsiktssmönster. Asp drar slutsatsen att "den sk ekologitillväxtideologin var vid tiden för folkomröstningen ma o en produkt av lättrorliga, mer eller mindre tillfälliga opinionsbildande krafter -massmedier och politiska aktivister – än av trögrorliga förankrade opinionsbildande krafter i samhället – de politiska partierna" (Asp 1986:302).

Asps slutsats tycks ha stått sig. I samband med valet 1988 var – trots den omfattande miljödebatten – åsiktssambanden när det gäller tillväxt–ekologi-frågor klart lägre än vid folkomröstningen 1980 (Bennulf 1990a:160–161; Se även Holmberg 1990; Bennulf 1990b; Bennulf – Holmberg 1990; Asp 1991; SOU 1990:44, Vedung 1991:171–188; Anshelm 1990; Bäck – Möller 1991: 32–33).

Den tyske samhällsvetaren Detlef Jahn har studerat de nya gröna frågorna inom ramen för en jämförande studie om svensk och västtysk fackföreningsrörelse. Han lanserar ytterligare en term och talar om "new versus productionist politics" (Jahn 1991:11). Jahn har studerat den nya dimensionen med hjälp av innehållsanalyser av fackföreningarnas tidningar och kongresshandlingar. Debatten om kärnkraft betraktas som indikator på en bredare ny politisk konflikt. Enligt Jahns analyser finns en ny politisk dimension i Sverige, även om den tagit sig andra uttryck än i Västtyskland (Jahn 1991:43–56; Jahn 1992).

De svenska riksdagspartierna – i synnerhet miljöpartiet – har analyserats med avseende på förekomsten av en grön dimension i riksdagen. Ett visst – men inte särskilt entydigt – stöd för förekomsten av en sådan grön dimension finns (Gaiter 1991; Hedrén – Loftsson 1992).

Dilemmat – att mäta den gröna dimensionen

Hur skall man gå tillväga för att empiriskt undersöka om det finns en grön dimension i politiken? Många av de undersökningar som hittills genomförts lider av en klar brist – innebörden av en grön politisk dimension definieras sällan eller endast i vaga ordalag. När den gröna dimensionen har definierats återfinns inte alltid några klart framförda ståndpunkter om vilka analysresultat som stöder eller faller hypotesen.

Låt mig anföra ett exempel på denna typ av problem. Robert Rohrschneider postulerar, i avhandlingen *The Greening of Party Politics in Western Europe*, förekomsten av en ny politisk skiljelinje (ny kontra gammal politik) i Västeuropa och tolkar därefter de samband som finns okritiskt som stöd för förekomsten av en sådan ny dimension. Det förtjänar att påpekas att Rohrschneider ingalunda är ensam om detta misstag (se vidare Bennulf 1993).

Rohrschneider mäter förekomsten av en ny dimension på massnivå utifrån medborgarnas inställning till miljörörelser. Han menar att sådana åsikter är ett betydelsefullt sammanfattningsmått på en viktig ny politisk sakfråga (Rohrschneider 1989:36). Om detta förefaller oklart beror det på att vad som skall menas med en politisk dimension aldrig definieras på ett entydigt sätt. Exempelvis menar Rohrschneider att "The environmental cleavage is one of the most important New Politics issues" (Rohrschneider 1989:203).

Hur har då Rohrschneider mätt den gröna dimensionen? Han studerar medborgarattityder i Västtyskland, Frankrike, Storbritannien och Nederländerna (data är huvudsakligen från Eurobarometer 25, 1986). Intervjufrågorna om inställning till miljörörelser gäller tre typer av rörelser: naturskyddsrörelser, ekologiska rörelser och anti-kärnkraftsrörelser.¹ Två typer av intervjufrågor

användes – en om förtroende för organisationerna och en om man skulle kunna tänka sig att bli medlem eller ej i en sådan organisation. Föga förvånande uppvisar dessa två typer av variabler en samvariation. Och även de lägsta korrelationerna (som återfinns i Frankrike $r=0,15$; $r=0,20$; $r=0,27$) kan, enligt Rohrschneider, tas till intäkt för att konstruera ett index av dessa sex variabler. Att konstruera ett index på så lösa grunder är ett tveksamt tillvägagångssätt.²

Därefter mäter Rohrschneider den nya och den gamla politiska dimensionen i termer av kulturella kontra ekonomiska frågor – svaret på ett flertal sådana frågor ligger till grund för två index. Med ekonomiska frågor avser Rohrschneider att mäta vänster–högerdimensionen och med kulturella frågor avser han att mäta den nya politiska dimensionen.

Dessa index korrelerar Rohrschneider sedan med indexet för inställning till miljörelser, som naturligtvis är problematiskt. Internkorrelationerna (Pearsons r) var i genomsnitt (för de fyra länderna) 0,18 för de ekonomiska frågorna och 0,23 för de kulturella frågorna (Rohrschneider 1989:51). Rohrschneider drar slutsats att: "It could be shown that group evaluation measure reflects culturally progressive and economically leftist issue positions, which validates the indicator" (Rohrschneider 1989:54).

Så bör inte ett index valideras; istället krävs någon form av test för endimensionalitet, vilket Rohrschneider inte genomför. Inställning till miljörelser betraktas som ett mått på "det gröna" eller "det nya". När det korreleras med det kulturella indexet (d v s ett mått på samma sak) är sambandet i genomsnitt 0,23 (r) och när det korreleras med vänster–högerindexet är sambandet 0,18 (r). Om vi bortser från de låga korrelationerna återstår ändå en besvärande fråga. Hur vet vi att den gröna dimensionen och vänster–högerdimensionen inte är samma sak? Inställning till miljörelser går ju nästan lika ofta hand i hand med vänsteråsikter som med gröna åsikter enligt de presenterade siffrorna. På ett mer generellt plan kan Rohrschneiders och andras dilemma illustreras med hjälp av figur 1.

Figur 1. När finns empiriskt stöd för förekomsten av en ny politisk dimension?

Internkorrelation inom den nya dimensionen	Korrelation med traditionell dimension	
	Svag	Stark
Svag	A	B
Stark	C	D

Kommentar: Ruta C utgör det empiriskt mest tillfredsställande resultatet när det gäller att konstatera förekomsten av en ny politisk dimension.

För att vi skall kunna tala om förekomsten av en ny politisk dimension bland väljarna bör vi ha en stark åsiktskonsistens när det gäller inställning till olika

fenomen som gäller den nya dimensionen (starka internkorrelationer). Men – och det är viktigt – den nya dimensionen måste även vara relativt oberoende av den traditionella, annars har vi ingen ny politisk dimension (låg korrelation med den traditionella dimensionen). De empiriska resultaten bör alltså återfinnas i figurens nedre vänstra hörn (Rohrschneiders analys återfinns i ruta A). Som ett minimum bör samtliga korrelationer vara relativt starka (inte endast signifikant skilda från 0) och de interna korrelationerna på den nya dimensionen klart högre än den nya dimensionens korrelation med den traditionella.³

Och resultaten skall kunna upprepas i olika mätningar över en längre tidsperiod. Något som är så flyktigt att det bara kan uppmätas vid ett tillfälle förtjänar inte att kallas politisk dimension. Stabiliteten kan vara av två slag. Dels att mätningar av valmanskåren vid olika tidpunkter skall peka på liknande svarsmönster, dels att intervjuer vid två olika tidpunkter – med samma personer – skall ge liknande resultat (panelstabilitet).

Problemet – har vi en ny dimension eller ej – finns naturligtvis även i Sverige när vi skall mäta den gröna dimensionen. Hittillsvarande undersökningar visar att sambanden är ganska låga (men ändå klart skilda från noll), de är inte oberoende av vänster–högerdimensionen och resultaten kan återupprepas. Utan att diskutera i termer av ovanstående figur har Sören Holmberg och jag valt att tala om en svagt utvecklad ny politisk skiljelinje som dock inte är oberoende av vänster–högerdimensionen (Holmberg – Asp 1984:kap. 11; Bennulf 1990a, 1990b; Bennulf – Holmberg 1990). Statsvetaren Anders Westholm däremot väljer att inkorporera den gröna dimensionen i vänster–högerdimensionen och talar om den röd–gröna dimensionen (SOU 1990:44, kap. 9). Frågan är vilken uppfattning som är mest rimlig.

I en analys av den gröna dimensionen på massnivå i samband med valet 1988 drog jag tre slutsatser. Den gröna dimensionen var betydligt svagare utvecklad än vänster–högerdimensionen. Styrkan i den gröna dimensionen har avtagit sedan folkomröstningen 1980. För att sambanden i gröna frågor skall komma upp i samma storleksordning som för vänster–högerdimensionen måste vi analysera små särskilt intresserade grupper bland väljarna. I gruppen väljare i åldern 31–40 år som är högt utbildade och som läser mycket om politik i tidningarna fanns den gröna dimensionen starkt utvecklad. Denna politiska väl-informerade grupp utgör dock endast ungefär en procent av valmanskåren (Bennulf 1990b:157–161).

Med dessa resultat i bakhuvudet kan man förvänta sig att en studie av politiska åsikter bland svenska elitgrupper – företrädare för politik, förvaltning, näringsliv, massmedia m m – skulle resultera i ett klarare stöd för förekomsten av den gröna dimensionen.

Men så är inte fallet. Inom ramen för maktutredningen har Anders Westholm studerat maktelitens åsiktsdimensioner (SOU 1990:44, s 341–347). Med makteliten avser Westholm människor som är politiskt engagerade, som är välutbildade och som t ex har topposter inom näringsliv och myndigheter. I denna undersökning kan Westholm inte påvisa förekomsten av en grön dimension. Miljöåsikter är nämligen inte oberoende av vänster–högeråsikter bland makteliten. Han finner ett lika starkt samband mellan åsikter i vänster–höger-

frågor och gröna frågor som internt mellan olika gröna frågor. Westholm väljer därför att tala om den röd–gröna dimensionen som en dimension snarare än som två separata dimensioner.⁴

En liten del av olikheterna i resultaten kan tillskrivas olika frågetekniker, och en annan förklaring kan ges av en förändrad verklighet. Miljöfrågorna kanske håller på att inkorporeras med vänster–högerdimensionen, vilket dock ännu så länge endast märks på elitnivå? Eftersom möjlighet föreligger (maktredningen har använt samma frågebatteri som valundersökningen 1988) kommer en jämförelse att göras på denna punkt senare i kapitlet.

Vad är en politisk dimension?

Vad skall avses med en politisk dimension? Med dimension eller skiljelinje – engelskans dimension eller cleavage – åsyftas ofta en konflikt bland befolkningen i ett land – olika grupper av befolkningen står, av olika skäl, i motsatsförhållande till varandra. Det kan t ex röra sig om motsatsförhållanden mellan män och kvinnor, storstadsbor och landsortsbefolkning eller protestanter och katoliker. En skiljelinje kan gälla ett flertal politiska sakfrågor.⁵ När det gäller könsdimensionen t ex kan den gälla frågor om arbetsfördelning i hemmet, politisk representation för kvinnor, arbetsdelningen i samhället och löneskillnader mellan män och kvinnor.⁶

Alla skiljelinjer i ett samhälle är inte nödvändigtvis politiska. Könsskiljelinjen t ex kan ta sig andra uttryck än politiska. När det gäller åsikter i olika politiska sakfrågor och vilket parti man röstar på är skillnaderna mellan män och kvinnor mycket små. Oskarson (1990:240–243) menar att det empiriska stödet för förekomsten av en självständig strukturell politisk skiljelinje baserad på könstillhörighet i Sverige är, om än inte obefintligt, svagt i Sverige. Ett av de tydligaste tecknen på att en skiljelinje är politisk är förekomsten av politiska partier med avsikten att försvara olika gruppintressen, exempelvis arbetarpartier.

Statsvetarna D. W. Rae och Michael Taylor skiljer på tre typer av skiljelinjer. Egenskapsskiljelinjer (ascriptive or trait cleavages), åsiktsskiljelinjer (attitudinal cleavages) och beteende skiljelinjer (behavioural or act cleavages, Rae–Taylor 1970). De menar att detta är tre olika typer av skiljelinjer som bör analyseras på olika sätt. Statsvetarna Stefano Bartolini och Peter Mair anser dock att Raes och Taylors tre typer av skiljelinjer är olika aspekter av *en* skiljelinje (Bartolini – Mair 1990:215). Det är emellertid klokt att skilja mellan å ena sidan egenskapsskiljelinjer (skiljelinjer baserade på exempelvis könstillhörighet eller religiös gruppstillhörighet) och å andra sidan skiljelinjer av policy-karaktär. Den sistnämnda typen av skiljelinjer kan åskådliggöras med hjälp av ett kontinuum. Låt oss ta vänster–högerdimensionen som exempel. En aktör kan inta åsikter som återfinns var som helst mellan skalans ytterpunkter – man kan befinna sig mer eller mindre till vänster. Den först nämnda typen är av en mer absolut karaktär, exempelvis står man på den katolska sidan i en religiös konflikt eller så gör man det inte.

Förekomsten av en politisk dimension får konsekvenser. En är förekomsten av politiska ideologier. Med hjälp av den politiska ideologin orienterar sig väljaren gentemot den politiska världen. Väljarnas politiska ideologier kan betraktas som en "kognitiv karta" eller ett *schema* över konflikten i partisystemet. Om det finns en vänster–högerdimension i politiken skall det bland väljarna finnas utvecklade vänster–högerideologier och en för de allra flesta väljare gemensam kognitiv kartbild över partiernas positioner på kartan. Väljarens egen placering på kartbildens bestämmer sedan – allt annat lika – vilket parti hon föredrar.⁷

Den mest berömda teorin om politiska skiljelinjer i de västeuropeiska länderna presenterades av Seymour M. Lipset och Stein Rokkan i boken *Party Systems and Voter Alignments* från 1967. De menar att västvärldens partisystem i huvudsak återspeglar de politiska skiljelinjer som fanns vid tiden för demokratiens genombrott. Enligt Lipset och Rokkan finns det fyra konfliktkonstellationer som är typiska för de västeuropeiska partisystemen. De härrör ur olika faser av nationsbyggnadsprocessen. De olika skiljelinjerna är centrum–periferi, kyrka–stat, landsbygd–stad och arbetsgivare–arbetare.⁸ När skillnader mellan partisystem skall studeras är de tre förstnämnda dimensionerna mest relevanta. När olika partiers styrka inom ett partisystem skall analyseras är emellertid den fjärde dimensionen oftast mest givande, enligt Lipset och Rokkan.

Kring olika åsiktspositioner längs dimensionerna har politiska partier bildats som försvarare av olika gruppintressen, och partierna har fått varierande styrka och betydelse beroende på hur smärtsam respektive process har varit i olika länder. Rokkans berömda tes är att 1960-talets partisystem, med få undantag, fortfarande återspeglar de stridigheter som fanns när partierna bildades. Ett i statsvetenskapen flitigt återgivet citat lyder: "the party systems of the 1960's reflects with few but significant exceptions, the cleavage structures of the 1920's ... the party alternatives, and in remarkably many cases the party organizations, are older than the majorities of the national electorate" (Lipset – Rokkan 1967:50).

Sverige och övriga skandinaviska länder brukar beskrivas som länder där två av dessa skiljelinjer har haft stor betydelse. De är konflikten mellan arbetare–arbetsgivare (vänster–högerdimensionen) och konflikten stad–land (stad–landdimensionen). Vänster–högerdimensionen har alldeles tydligt dominerat den politiska scenen i Sverige. Förekomsten av stad–landdimensionen har kunnat konstateras på centerpartiets framväxt som ett landsbygds och jordbrukarnas parti. Partiet är sprunget ur denna konflikt. Centerpartiet har dock allt mer blivit ett vanligt vänster–högerparti i det politiska mittfältet.⁹

Men de en gång så stabila västeuropeiska partisystemen tycks tina upp. Väljarforskare runt om i Västeuropa har noterat en ökad rörlighet i valmanskårerna.¹⁰

Rokkans teori behöver inte läsas så att partisystemet är fryst en gång för alla. Erik Allardt menar t ex att utbildningsexplosionen – allt fler unga människor blir mer och mer välutbildade – kan utgöra grogrunden för en ny skiljelinje. Yngre välutbildade människor står kunskapsmässigt allt närmare de beslutsfattande eliterna men åsiktsmässigt är avstånden fortfarande avsevärda. Frågor

som jämlikhet, deltagande demokrati, studentmakt o d kan enligt Allardt räknas till denna eventuella dimension. Och naturligtvis kan numera även miljöfrågorna räknas dit (Allardt 1968).

En annan viktig förändringstrend kan noteras hos de politiska partierna. Enligt en berömd tes förvandlas partierna från ideologiska partier till s k "catch-all" partier, d v s partier som försöker fånga upp alla sorters väljare.¹¹ Drastiskt kan detta också uttryckas som tesen om ideologiernas död (Se t ex Tingsten 1955; Lipset 1959; Bell 1960; Tingsten 1966). Tesen har inte fått stå oemotsagd.¹² J C Thomas har dock på ett övertygande sätt visat att partiernas ställningstaganden har förändrats i ett flertal frågor. Åsiktsavstånden mellan vänster- och högerpartier har blivit mindre över tid. Dessutom har ett antal "nya" frågor erhållit allt mer utrymme i partimanifest o d (Thomas 1980).

Med utgångspunkt i resonemangen ovan kan vi företa några enkla definitioner. En politisk *åsiktsdimension* (attitudinal cleavage) återfinns när väljarnas åsikter i olika politiska sakfrågor formar konsistent sammanhållna mönster. En politisk grön åsiktsdimension återfinns när åsikter i olika miljöfrågor går hand i hand på ett sådant sätt att en åsiktspol inriktad mot ekologisk balans och en annan åsiktspol inriktad mot tillväxt finns. Åsikterna i frågor som gäller den gröna dimension måste dessutom vara relativt oberoende av åsikter i andra sakfrågor, som teoretiskt skall tillhöra en annan dimension.

En *partipolitisk dimension* kräver att frågorna som tillhör dimensionen är kopplade till de politiska partierna. De konflikter som tillhör dimensionen skall ha institutionaliserats på ett sådant sätt att partierna har, och av väljarna uppfattas ha, en tydlig position längs dimensionen. Om en grön partipolitisk dimension skall kunna sägas existera i Sverige måste således partierna kunna rangordnas från ekologisk balans till tillväxt och väljarna skall uppfatta att så är fallet.

Det är fullt möjligt att en åsiktsdimension existerar utan en korresponderande partipolitisk dimension. Förekomsten av åsiktsdimensionen kan på längre sikt leda fram till att en partipolitisk dimension bildas. Men även den partipolitiska dimensionen kan tänkas existera utan en därtill kopplad åsiktsdimension. Partierna tar ställning i någon typ av frågor så att ett entydigt mönster framträder – en partipolitisk dimension – vilket på sikt kan leda fram till att även en politisk åsiktsdimension formas bland väljarna.

Om det är så att både en partipolitisk dimension och en politisk åsiktsdimension existerar kan vi konkludera att en *politisk skiljelinje* finns. En *politisk skiljelinje* finns när grupper går samman med avseende på krav/intressen och att dessa avspeglas i partisystemet så att de definierar partiernas sociala och åsiktsmässiga baser.

En grön politisk skiljelinje finns alltså om förekomsten av en åsiktsmässig grön dimension och en grön partipolitisk dimension kan konstateras.

Den gröna politiska åsiktsdimensionen – frågeställningar

I Sverige finns flera politiska förändringstecken. Miljöpartiets inval i och raska uttåg ur den svenska riksdagen och ny demokratis och kds:s valframgångar 1991 tillhör de tydligaste tecknen. Ett minskat förtroende för partier och politiker, en allt högre andel partibytare i valen, en sjunkande andel väljare som ser sig som övertygade anhängare av det parti de röstar på är ytterligare tecken i skyn (se t ex Gilljam – Holmberg 1993).

Vi kan eventuellt tänka oss att miljöförstöringen och debatten kring den är en sådan kritisk händelse (i Rokkans mening) som format en ny partipolitisk dimension. Ju mer omfattande miljöproblematiken varit desto starkare gröna partier kommer respektive land att få.¹³

Miljöpartister skulle inte vara sena att hålla med om denna hypotes. Per Gahrton har t ex hävdats att miljöpartiet och miljörelsen idag befinner sig i ett läge som motsvarar den situation som socialdemokraterna befann sig i för 100 år sedan. Då gällde kampen demokratiska rättigheter. Nu gäller den, enligt Per Gahrton, ekologisk balans och jordens överlevnad (Gahrton 1988:7–10). Tensen är emellertid tveksam. Stödet för att satsa på miljövärdande åtgärder är inte starkast i de länder där miljön enligt komparativ forskning är sämst (Inglehart 1992; se även Bennulf 1993).

Med utgångspunkt i ovanstående resonemang och genomgången av miljöfrågans framväxt från tidigare kapitel kan en definition av en, eventuell, grön dimension göras. En *åsiktsmässig* grön pol gäller i första hand miljöfrågornas *prioritet*. Vid den gröna ändan av skalan har miljöfrågan högsta prioritet. En god miljö ses som en förutsättning för mänsklighetens långsiktiga överlevnad. Kärnkraften skall avvecklas, samhället skall decentraliseras och organiseras i självförsörjande enheter – allt i syfte att uppnå ett samhälle i ekologisk balans. Denna definition stämmer i huvudsak överens med den som Evert Vedung tidigare presenterat (Vedung 1979).

Gröna företrädare har döpt motståndarna till "gråa människor" eller betongpartier. Det finns emellertid inte några klart uttalade motståndare till en god miljö. Vid den minst gröna ändan av skalan har istället inte miljöfrågorna självklart högsta prioritet. Istället ses en god ekonomi – ekonomisk tillväxt – som en förutsättning för en god miljö. Kärnkraft uppfattas som ett rent, miljövänligt alternativ på energiområdet. Här finns dessutom inget motstånd till det storskaliga moderna samhället. Men vikten av t ex biologisk mångfald och en ren miljö betonas också av företrädare för de minst gröna.

Vilka resultat skall vi empiriskt finna för att konstatera att en ny dimension existerar? I det följande skall en "rättegång" mot förekomsten av en grön dimension hållas. Jag ikläder mig rollen av åklagare och kommer att pröva hållbarheten i olika bevismaterial *för* förekomsten av en grön dimension. Med syftet att uppnå "rättssäkerhet" kommer bevis som inte ger något tydligt utslag (på gränsen mellan för/mot) att tolkas till den gröna dimensionens fördel.

Rättegången om förekomsten av den gröna dimensionen gäller fyra typer av bevismaterial. De tre första behandlas i denna artikel och gäller förekomsten

av en grön politisk åsiktsdimension. För att en grön åsiktsdimension skall kunna sägas föreligga bland svenska väljare skall det finnas:

- *åsiktskonsistens i miljöfrågor*
- *stabilitet över tid – analysresultaten skall kunna upprepas*
- *inte för stark koppling mellan gröna och vänster–höger (eller andra) frågor*

Den fjärde åtalspunkten gäller förekomsten av en grön partipolitisk dimension och den behandlas i en kommande studie (Bennulf 1993). För att en sådan skall kunna sägas föreligga måste väljarna uppfatta att:

- *det finns en grön dimension i politiken, dvs att partierna skall betraktas som företrädare för grön politik i mer eller mindre grad.*

Om det finns både en grön åsiktsdimension och en grön partipolitisk dimension kan vi formulera slutsatsen att det för närvarande finns en grön politisk *skiljelinje* i svensk politik.

Åsiktskonsistens i gröna frågor

Den första punkten på dagordningen gäller konsistensen i åsikter om miljö. Detta är det mest grundläggande kravet när det gäller förekomsten en åsiktsdimension.

Den amerikanska väljarforskaren Philip E Converse uppsats ”The Nature of Belief Systems in Mass Publics” har blivit mycket uppmärksammas. Converse hävdar där att några väl strukturerade ideologier inte finns bland vanliga väljare i USA, endast i olika elitgrupper (Converse 1964; se även t ex Stimson 1975; Converse – Marcus 1979; Westholm – Niemi 1984; Kinder – Sears 1985; Granberg – Holmberg 1988; Westholm 1991). Slutsatsen grundas på att några påtagliga samband mellan inställning i olika politiska frågor inte kunde konstateras. Vidare kunde Converse visa att människors politiska åsikter var mycket instabila om de uppmättes vid olika tillfällen. De amerikanska väljarnas svar på olika intervjufrågor var inte mer kopplade till varandra än vad slumpen skulle åstadkommit.

Hur skall dimensionaliteten i väljarnas miljöåsikter fastställas? Dimensionaliteten kan betraktas som antalet åtskilda och intressanta källor till variationer mellan olika objekt (Jacoby 1991:27). Olika former av dimensionsanalys (t ex Guttman skalor, faktoranalys, multidimensionell skalning) kan användas för att fastställa dimensionaliteten i svaren på ett antal intervjufrågor. Analysteknikerna kan användas, i princip, på två sätt. De kan användas som *skalningskriterier* eller som *skalningstekniker*. När de används som kriterier är syftet att avgöra hur många dimensioner som behövs för att representera data utan betydande informationsförluster. När metoderna används som teknik är syftet att skapa ett index som mäter positioner på den aktuella dimensionen. Olika analysmetoder lämpar sig olika bra som kriterium respektive teknik. Ett enkelt additivt index är t ex en utmärkt skalningsteknik men ett fullständigt värdelöst skalningskriterium.

Låt oss gå vidare med frågeställningen om huruvida ett antal åsiktsfrågor om miljö är endimensionellt skalbara. Är variationerna i svaren reducerbara till en

dimension utan att för mycket information förloras? Kan vi tala om en bakomliggande tillväxt/ekologiideologi som styr svenska folkets åsikter om miljö?

Data från två undersökningar, SOM-undersökningen 1990 (SOM står för Samhälle Opinion Massmedia) och valundersökningen 1991, skall analyseras. De innehåller längre frågesviter om ett antal miljöpolitiska förslag.¹⁴

I SOM-undersökningen 1990 ställdes svarspersonerna inför en frågesvit om sju påståenden om miljön. Enkätfrågan hade följande utformning: "Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din inställning om vart och ett av dem?". Tabellen kompletteras i det följande med ett förslag om att behålla kärnkraften även efter år 2010 som är hämtad från en frågesvit om ett antal förslag som "förekommit i den politiska debatten". Svartalternativen för samtliga frågor var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt respektive mycket dåligt förslag.

Svaren har kodats så att det grönaste svaret givits värdet 5 (d v s åsikt som är mest inriktad mot ekologisk balans) medan siffran 1 står för den minst gröna ståndpunkten (mest tillväxtinriktad åsikt) i respektive fråga.¹⁵ Det innebär att 5 står för mycket bra förslag för samtliga frågor utom för "satsa mer på vattenkraften genom att bygga ut hittills orörda älvar" och för att "behålla kärnkraften även efter år 2010". I tabell 1 återfinns svarsfördelningen för de olika miljöåsikterna.

Tabell 1. Svenska folkets åsikter om miljö 1990 (procent).

	Tillväxt					Ekologi		Antal svar.
	1	2	3	4	5	Totalt	4+5	
1) Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	2	6	14	29	49	100	78	1534
2) Lagstifta om obligatorisk källsortering av hushållsavfall	3	7	19	35	36	100	71	1517
3) Stoppa alla planer på att bygga nya kolkraftverk	2	6	26	27	39	100	66	1514
4) Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	6	15	30	30	18	100	48	1514
5) Stoppa privatbilismen i innerstäderna	11	19	25	28	17	100	45	1520
6) Satsa mer på vattenkraften genom att bygga ut hittills orörda älvar	18	23	21	20	18	100	38	1522
7) Sänka hastigheten på vägarna	23	26	18	18	15	100	33	1530
8) Behålla kärnkraften även efter år 2010	34	21	20	11	14	100	25	1512

Kommentar: Data är från SOM 1990. Intervjufrågorna och svarsalternativen beskrivs i texten (se även Weibull – Holmberg 1991). För sex av frågorna gäller att svarsalternativet 5=mycket bra förslag utom i två fall frågorna 6) om vattenkraften och 8) om kärnkraft. Svartalternativ 1 står alltså alltid för den åsikt som är tillväxtorienterad.

Den populäraste åtgärden för att förbättra miljön var enligt svenska folket (senhösten 1990) att förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar. Även förslagen om att lagstifta om obligatorisk källsortering av hushållsavfall och att stoppa alla planer på att bygga nya kolkraftverk var mycket populära. Det fanns även en majoritet för förslagen om att satsa på ett miljövänligt samhälle och att stoppa privatbilismen i innerstäderna.

Det fanns en majoritet för att satsa på vattenkraften, som här definierats som en tillväxtståndpunkt, och emot att sänka hastigheten på vägarna. Kärnkraftsopinionen var inte heller särskilt grön – en klar majoritet av svenska folket ville behålla kärnkraften även efter år 2010.

När det gäller vänster–högerfrågor finns en hög grad av ideologiskt tänkande bland svenska väljare. Människor som hyser en vänsteråsikt i en sakfråga intar i de allra flesta fall vänsteråsikter också i andra politiska frågor. Dessutom är sannolikheten stor att en sådan person även röstar på ett vänsterparti. Converse tes, om svag åsiktskonsistens i valmanskåren, gäller inte för svenska väljare (Granberg – Holmberg 1988: kap. 4).

Men hur är det? Finns det en stark åsiktskoppling bland svenska väljare även när det gäller miljöfrågor? I tabell 2 analyseras de parvisa sambanden mellan de åtta miljöfrågorna.

I tabellen finns 28 korrelationskoefficienter. Tjugotvå av dem är så starka att de – med 95 procents säkerhet – är statistiskt säkerställt skilda från noll. Om slumpen fått råda skulle endast en eller två av sambandskoefficienterna varit signifikanta. Tre av de signifikanta koefficienterna uppvisar negativa förteck-

Tabell 2. Åsiktskonsistens i miljöfrågor 1990. Sambandsanalys av åtta förslag på miljöområdet (korrelationskoefficienter).

	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)
1) Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	0,31	0,20	0,29	0,35	0,01 *	0,31	0,18
2) Lagstifta om obligatorisk källsortering av hushållsavfall		0,13	0,28	0,28	-0,03 *	0,23	0,16
3) Stoppa alla planer på att bygga nya kolkraftverk			0,08	0,20	0,00 *	0,03 *	-0,13
4) Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt				0,33	-0,05	0,37	0,36
5) Stoppa privatbilismen i innerstäderna					0,02 *	0,38	0,18
6) Satsa mer på vattenkraften genom att bygga ut hittills orörda älvar						-0,08	0,04 *
7) Sänka hastigheten på vägarna							0,31
8) Behålla kärnkraften även efter år 2010							

Kommentar: Data är från SOM 1990. Sambandsmättet är Pearsons r. Samtliga korrelationer är signifikanta på 95 procents säkerhetsnivå utom de koefficienter som märkts med asterisk (*).

en, vilket är problematiskt. Således återstår 19 korrelationskoefficienter som pekar i hypotesens riktning.

Det är emellertid inte fråga om några särskilt starka samband. Det svagaste (av de 19) är 0,08 medan det starkaste är 0,38 (stoppa privatbilismen i innerstäderna/sänka hastigheten på vägarna). Den genomsnittliga korrelationen (av de 19) är 0,26. Sambanden mellan olika vänster-högerfrågor brukar återfinnas på en klart högre nivå (Pearsons r mellan 0,30 och 0,55), se tabell 6 nedan. Styrkan i sambanden mellan de olika miljöåsikter återfinns på ungefär samma nivå som i andra undersökningar.¹⁶

Kan variationerna i svaren på de åtta olika frågorna reduceras till en dimension? När det gäller inställning till en av frågorna kan de uppenbarligen inte placeras in i samma dimension som övriga. Det är frågan om att satsa mer på vattenkraften. Den svarar för fem av sex insignifikanta korrelationskoefficienter och för två av tre negativa samband. I *inget* fall uppför sig frågan om att satsa på vattenkraften (genom att bygga ut hittills orörda älvar) som väntat.

Ståndpunkten att inte vilja bygga ut älvarna är en naturkonserverande åsikt. Den är åsiktmässigt skild från inställning till mer "moderna" miljöförbättrande förslag. Åsikten att vilja stoppa privatbilismen i innerstäderna, t ex, är lika vanlig i kombination med att vilja bygga ut älvarna som i kombination med att inte vilja göra det.

I miljörelsens agitation är det alldeles påtagligt så att konserverande naturhänsyn (t ex att den biologiska mångfalden måste garanteras) och förslag om mer "moderna" miljöåtgärder (t ex att begränsa bilismen) går hand i hand. Men när det gäller svenska folket finns inte sådana åsiktskopplingar (se vidare Benulf 1993).

Jag har i det följande uteslutit frågan om vattenkraft och summerat övriga sju frågor till ett enkelt additivt index. Indexet kan variera mellan 7 (det minst gröna värdet) och 35 (det mest gröna värdet). Av de 1534 intervjupersoner som svarat på någon av de sju frågorna var det 1432 som svarade på samtliga. De följande analyserna gäller enbart dessa personer. Spridningen över de 29 skalstegen från 7 till 35 är god. Samtliga värden representeras av åtminstone en person. Det vanligaste värdet är 25 (125 personer) och medelvärdet är 23,8.

I teoretisk mening är det relativt enkelt att argumentera för att dessa frågor kan summeras till ett index. Företrädare för olika gröna rörelser skulle inta en konsistent hållning till frågorna. Och den icke-gröna polen kan finnas företrädd bland t ex delar av näringslivet; en prioritering av tillväxt gör att man förspråkar kärnkraft, låg prioritet för ett miljövänligt samhälle etc. Så är dock inte fallet för den breda allmänheten. Ovan refererade korrelationskoefficienter är, om än signifikant skilda från noll, ganska svaga.

Ett flertal olika test för att avgöra skalbarheten i de olika frågorna har genomförts. De utgörs av en faktoranalys, analyser av sambandet mellan varje enskild fråga och ett index konstruerat av övriga frågor och ett test byggt på "extremgrupper" (bygger på de fjärdedelar av svarspersonerna som har högst respektive lägst indexvärde). De anvisningar som återfinns i McIver – Carmines (1976: kap. 3) för att avgöra vilka item som är lämpliga att inkludera i ett index har följts. Slutsatsen av dessa analyser är att förslaget om att stoppa planerna

på att bygga kolkraftverk inte bör ingå i ett index som avser att mäta en grön åsiktsdimension. Den samvarierar i allt för låg grad med inställning till övriga frågor.

De sex kvarvarande frågorna har summerats till ett additivt index. Det minst gröna värdet blir 6 och det mest gröna 30. Medelvärdet är 19,9 och standardavvikelsen 4,6. Frågorna är endimensionellt skalbara. Skalbarhetskoefficienten Cronbach alfa är 0,70 och faktoranalys ger endimensionella lösningar för de sex frågorna.¹⁷

I en kommande studie (Bennulf 1993) där skillnader mellan olika samhällsgruppers miljöåsikter skall analyseras återkommer jag till detta index som *beroende variabel*. Ett index är oftast en bättre beroende variabel än en separat intervjufråga (under förutsättning att indexet är endimensionellt skalbart). Detta av två skäl. För det första minskas de slumpmässiga mätfehlen – dvs reliabiliteten ökar.¹⁸ För det andra återfinns ett index av detta slag normalt sett på intervallskalenivå trots att det konstruerats av ordinalskalevariabler.¹⁹

I SOM-undersökningen 1990 har alltså en grön åsiktsdimension uppmätts bland svenska medborgare. Låt oss nu vända blickarna till valundersökningen 1991 och den miljöfrågesvit som förekommer där. Kan en grön åsiktsdimension uppmätas även då?

Svarspersonerna ställdes inför en frågesvit om åtta miljöfrågor. Frågeformuleringen löd: "Nu kommer några förslag om energi och miljö i Sverige. För vart och ett av dessa förslag kan Du säga om det är:" mycket bra, ganska bra,

Tabell 3. Svenska folkets åsikter om miljö 1991 (procent).

	Tillväxt					Ekologi		Antal svar.
	1	2	3	4	5	Totalt	4+5	
1) Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	3	9	15	32	41	100	73	2427
2) Stoppa alla planer på att bygga nya kolkraftverk	3	10	23	30	34	100	64	2199
3) Satsa mer på vattenkraften genom att bygga ut hittills orörda älvar	11	19	15	29	26	100	55	2373
4) Stoppa privatbilismen i innerstäderna	10	24	21	31	14	100	45	2420
5) Stoppa planerna på att bygga en bro över Öresund	16	22	21	16	25	100	41	2294
6) Slutförvara kärnavfallet i den svenska bergrunden	10	23	27	15	25	100	40	2186
7) Behålla kärnkraften även efter år 2010	25	24	18	15	18	100	33	2307
8) Sänka hastigheten på vägarna	26	34	15	16	9	100	25	2458

Kommentar: Data är från valundersökningen 1991. Intervjufrågorna och svarsalternativen presenteras i texten (se även Gilljam – Holmberg – Hedberg 1993). För sex av frågorna gäller att svarsalternativet 5=mycket bra förslag utom i två fall (frågorna 6) om vattenkraften och 7) om kärnkraft. Svarsalternativ 1 står för den åsikt som är tillväxtorienterad.

varken bra eller dåligt, ganska dåligt respektive mycket dåligt förslag. Svaren har kodats så att siffran 5 står för den gröna ståndpunkten och att siffran 1 betyder den tillväxtorienterade åsikten. Siffran fem står då för mycket bra förslag för samtliga frågor utom för förslagen om att satsa mer på vattenkraften och att slutförvara kärnavfallet i den svenska berggrunden. Svenska väljares inställning till de olika miljöförslagen 1991 redovisas i tabell 3.

I sex av miljöfrågorna finns det en opinionsövertikt för den gröna ståndpunkten. Det mest populära förslaget är återigen att förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar och det minst populära att sänka hastigheten på vägarna. Men även om opinionsläget skiftar i de olika miljöfrågorna finns det naturligtvis utrymme för en god åsiktssammanhållning på individnivå. I tabell 4 redovisas de parvisa sambanden mellan svaren på de åtta olika frågorna.

I materialet från 1991 framkommer inte en lika tydlig grön åsiktsdimension som den tidigare analysen pekade på. Förklaringen till detta är till stor del att det inte är exakt samma intervjufrågor som ingår i frågesviten vid de båda tillfällena. Fem av de 28 korrelationskoefficienterna är inte statistiskt säkerställt skilda från noll. Och hela tio av sambanden är negativa. Det är endast 14 korrelationer som går i hypotesens riktning (styrkan i dessa samband varierar mellan 0,05 och 0,39).²⁰

En principkomponentanalys visar att kärnkraften, kolkraften och förvaringen av kärnavfall bildar en egen energidimension (frågan om vattenkraften är inte kopplad till denna dimension).²¹ Medan frågorna om att stoppa privatbilismen i innerstäderna, att förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar, att sänka hastigheten på vägarna och att stoppa Öresundsbron bildar en separat grön åsiktsdimension. Frågorna om kärnkraft och kolkraft laddar emellertid relativt högt även på den gröna åsiktsdimensionen. Förklaringen till den ny-

Tabell 4. Åsiktskonsistens i miljöfrågor 1991. Sambandsanalys av åtta förslag på miljöområdet (korrelationskoefficienter).

	2)	3)	4)	5)	6)	7)	8)
1) Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar	0,13	-0,00*	0,29	0,21	-0,13	-0,23	0,23
2) Stoppa alla planer på att bygga nya kolkraftverk		-0,04*	0,12	0,07	0,05	0,10	-0,02 *
3) Satsa mer på vattenkraften genom att bygga ut hittills orörda älvar			0,03 *	-0,06	0,02 *	-0,11	0,08
4) Stoppa privatbilismen i innerstäderna				0,24	-0,10	-0,22	0,32
5) Stoppa planerna på att bygga en bro över Öresund					-0,13	0,39	-0,14
6) Slutförvara kärnavfallet i den svenska berggrunden						-0,22	0,32
7) Behålla kärnkraften även år 2010							-0,31
8) Sänka hastigheten på vägarna							

Kommentar: Data är från valundersökningen 1991. Sambandsmättet är Pearsons r. Samtliga korrelationer är signifikanta på 95 procents säkerhetsnivå utom de koefficienter som märkts med asterisk (*).

funna energidimensionen står alltså att finna i införandet av en fråga om kärnavfall i frågesviten.

Trots att 1991 års resultat alltså är mindre klara än 1990 års kan de inte sägas utgöra ett starkt bevis mot (eller för) förekomsten av en grön politisk åsiktsdimension.²²

Tillväxt=ekologiåsikter 1980=1991

Den gröna dimensionen klarade det första testet = åklagarens bevisningen höll inte. Ett villkor = åsiktskonsistens (om än svagare än mellan vänster=högerfrågor) = för förekomsten av en grön dimension föreligger. I detta avsnitt skall jag ta upp den andra åtalspunkten: huruvida mätningarna kan upprepas. Finns denna konstaterade konsistens när det gäller åsikter om miljöfrågor över tid eller är det ett körtsiktigt fenomen, så att mätningarna inte kan upprepas?

En frågesvit om väljarnas uppfattningar om ett antal ideologiska framtida samhällen återfinns i väljarundersökningarna allt sedan folkomröstningsundersökningen 1980 fram till 1991.²³ Stabiliteten i svaren på de olika miljöfrågorna kan analyseras på i princip två sätt. I den kommande tabellen analyseras åsiktskonsistens vid en tidpunkt. Och den jämförs sedan med motsvarande konsistens vid andra tidpunkter. Men det är även rimligt att studera konsistensen i individens åsikter mellan olika tidpunkter.

I Bennulf (1993) redovisas en sådan analys. Stabiliteten i miljöåsikter är relativt hög när den uppmäts med tre års mellanrum ($r=0,40$ till $r=0,68$) även om en normal vänster=högerfråga uppvisar något högre panelstabilitet. Åsiktskonsistensen i kärnkraftfrågan är dock mycket stark ($r=0,68$). När det gäller kriteriet panelstabilitet är det tydligt att inte slumpen styr svenska väljares miljöåsikter.

I tabell 5 redovisas sambanden mellan inställning till tre samhällen som är avsedda att mäta en tillväxt/ekologikonflikt. Det gäller ett teknikorienterat samhälle, ett miljövänligt samhälle med låg tillväxt och ett samhälle som prioriterar hög ekonomisk tillväxt. Som referenspunkt anges även sambanden för två samhällen som har med vänster=högerdimensionen att göra = ett socialistiskt samhälle och ett marknadsinriktat samhälle. Eftersom möjligheter till jämförelse finns redovisas även sambanden så som de uppmäts bland de svenska riksdagsmännen 1985.

Åsiktskonsistensen när det gäller de två vänster=högerfrågorna är mycket stark (r mellan 0,43 och 0,54 bland väljarna). Sambanden för de tre tillväxt=ekologifrågorna är klart svagare, men de är ändå inte obefintliga. I genomsnitt samvarierar svaren på tillväxt=ekologifrågorna i storleksordningen mellan 0,15 och 0,24. Starkast kopplade till varandra är åsikterna om ett teknikorienterat och ett marknadsinriktat samhälle (r mellan 0,22 och 0,41).²⁴

Den genomsnittliga korrelationen mellan tillväxt=ekologi- och vänster=högersamhällena pekar på att inställning till dessa två samhällstyper inte är beroende av varandra (genomsnittliga samband mellan 0,15 och 0,22). Samban-

Tabell 5. Ideologisk åsiktskonsistens bland svenska väljare och riksdagsmän. Samband mellan tillväxt-ekologiåsikter och vänster-högeråsikter 1980-1991 (korrelationskoefficienter).

Samband (r)	Väljare						Riksdags-
	1980	1982	1985	1988	1989	1991	män 1985
Miljövänligt samhälle/tillväxtsamhälle	-0,23	-0,16	-0,11	-0,11	-0,25	-0,19	-0,39
Miljövänligt samhälle/teknikorienterat samhälle	-0,19	-0,12	-0,11	-0,11	-0,10	-0,07	-0,26
Teknikorienterat samhälle/tillväxtsamhälle	0,29	0,22	0,26	0,30	0,41	0,26	0,57
Genomsnitt tre tillväxt-ekologisamband	0,24	0,17	0,16	0,17	0,25	0,15	0,41
Socialistiskt samhälle/marknadsinriktat samhälle	-0,54	-0,53	-0,54	-0,54	-0,50	-0,43	-0,49
Genomsnitt sex samband mellan vänster-höger-samhällen och tillväxt-ekologisamhällen	0,15	0,17	0,15	0,16	0,21	0,22	0,26

Kommentar: Data är från folkomröstningsundersökningen 1980, valundersökningarna 1982, 1985, 1988 och 1991, Kärnkraften i samhället 1989 samt från riksdagsundersökning 1985. Korrelationskoefficienterna är Pearsons r. Samtliga samband är signifikanta på 95 procents säkerhets nivå. Intervjufrågorna beskrivs utförligare av Bennulf 1993.

den går i den riktningen att vänsteråsikter går hand i hand med ekologiska åsikter och att högeråsikter är kopplat till tillväxtåsikter.

Styrkan i sambanden i tillväxt-ekologiåsikter tycks ha minskat mellan 1980 och 1988 för att åter öka år 1989. Med stor sannolikhet beror de skiftande styrkorna i sambanden på metodologiska skillnader. I folkomröstningsundersökningen 1980 har intervjupersonerna fått en omfattande serie intervjufrågor om energi och kärnkraft och endast ett fåtal allmänpolitiska intervjufrågor. Valundersökningen 1982 innebär omvända förhållanden; ett fåtal energi/kärnkraft-frågor och många allmänpolitiska frågor, speciellt av vänster-högerkaraktär. Vid folkomröstningen 1980 kan således både "verkligheten" och undersökningssituationen stimulerat intervjupersonerna att tänka mer i tillväxt-ekologibanor. Eftersom de starkare sambanden återkommer 1989, med liknande undersökningsförhållanden, har den metodologiska hypotesen hög trovärdighet.

Om vi ser till analysen av riksdagsledamöter 1985 bekräftas en gammal sanning. Elitgrupper uppvisar en högre grad av konsistenta åsikter än medborgare i gemen. Bland riksdagsledamöter är kopplingen mellan åsikter om tillväxt-samhället och det miljövänliga samhället mycket stark.

Sambanden mellan inställning till de tre ideologiska tillväxt/ekologisamhällen är svaga men inte obefintliga. De är stabila över tid. Analysen av dem motbevisar alltså inte tesen om en grön åsiktsdimension. Ett resultat är dock problematiskt. Inställning till tillväxt/ekologisamhällen tycks inte vara oberoende av inställning till vänster-högersamhällen. Koppling mellan vänster-höger och grönt har dessutom blivit allt starkare över tid.

En oberoende grön dimension?

Den avgörande frågan är alltså i vilken utsträckning inställning till miljöfrågorna är oberoende av inställning till vänster–högerfrågor? Det är det sista bevismaterialet som skall prövas i rättegången mot den gröna åsiktsdimensionen. Är den nya dimensionen en del av den klassiska vänster–högerkonflikten eller är den ett fristående element i svensk politik? När vi analyserade utvecklingen av åsikterna om de framtida samhällena ovan framkom en koppling mellan vänsteråsikter och gröna åsikter. Och styrkan i sambandet har blivit allt starkare över tid. Frågan är dock om vi kan tala om en oberoende grön åsiktsdimension?

Frågeställningen skall behandlas med hjälp av fem analyser. För det första skall en sambandsanalys av åsikter i politiska sakfrågor bland svenska väljare 1991 genomföras. Därefter utförs tre principalkomponentanalyser på tre olika datamängder (väljarundersökningarna 1988 och 1991 samt riksdagsenkäten 1988) för att fastställa dimensionaliteten i de politiska åsikterna. Den femte analysen gäller dimensionaliteten i svaren på frågorna om olika framtida samhällen 1991.

Tidigare har visats att miljöåsikter är endimensionellt skalbara, men att sambanden är ganska svaga och att miljöåsikterna inte är oberoende av vänster–högeråsikter. Det är emellertid inte rimligt att kräva att åsiktssambanden i miljöfrågor skall återfinnas på samma höga nivå som gäller för vänster–högerfrågor. Hur starka skall de då vara? För att jämföra sambanden när det gäller miljöfrågor med andra potentiella konfliktdimensioner (t ex samband mellan olika moralfrågor) har en sambandsliga konstruerats.

Sambandsligan 1991 grundas i svaren på 32 åsiktsfrågor i valundersökningen. De politiska förslag vi frågat om har i flertalet fall gällt vänster–högerfrågor, men det finns också rikligt med frågor om energi, miljö, internationella förhållanden, solidaritet och moral. När de parvisa korrelationerna mellan åsikter om samtliga sakfrågor granskas ger de upphov till sammanlagt 496 korrelationskoefficienter. De 42 samband som uppgår till lägst 0,30 har valts ut och redovisas i tabell 6. Åsiktssambanden är i tabellen rangordnade från starkaste till svagaste samband. Och de samband som bygger på att någon av frågorna inte kan räknas till vänster–högerdimensionen i vid bemärkelse har försetts med ramar.

Som sig bör toppar två vänster–högerförslag svenska väljares sambandsliga 1991. Det gäller sambandet mellan åsikter om att avskaffa löntagarfonderna och att sälja statliga företag och affärsverk. Många av vänster–högersambanden återfinns i toppen av sambandsliga.

Men även två andra åsiktskopplingar är mycket starka. Det gäller de internationella solidaritetsfrågorna om u-hjälp/flyktningmottagning och om stöd till invandrare/flyktningmottagning. Styrkan i dessa korrelationer illustrerar att det inte endast är vänster–högerfrågorna förunnat att uppvisa stark åsiktskonsistensen på väljarnivå i Sverige.

Övriga alternativa åsiktskopplingar återfinns på en klart lägre nivå. Analysresultaten är naturligtvis avhängiga av ett flertal faktorer (andra än verklighe-

Tabell 6. Sambandsligan 1991 (korrelationskoefficienter).

Par av sakfrågor	Styrka i sambandet (r)
1) Löntagarfonder/statliga företag	0,55
2) Privat sjukvård/privat barnomsorg	0,54
3) U-hjälp/flyktningmottagning	0,52
4) Stöd till invandrarna/flyktningmottagning	-0,52
5) Statliga företag/privat sjukvård	0,51
6) Offentlig sektor/löntagarfonder	0,50
7) Löntagarfonder/privat sjukvård	0,50
8) Statliga företag/privat barnomsorg	0,46
9) Statliga företag/statligt inflytande över näringslivet	0,45
10) Löntagarfonder/statligt inflytande över näringslivet	0,44
11) Offentlig sektor/statliga företag	0,43
12) Löntagarfonder/AP-fonders aktieköp	-0,43
13) Löntagarfonder/privat barnomsorg	0,43
14) Offentlig sektor/privat sjukvård	0,40
15) Kärnkraft/kärnavfall	0,39
16) Offentlig sektor/statligt inflytande över näringslivet	0,38
17) Inkomstskillnader/förmögenhetsskatt	0,38
18) Privat sjukvård/statligt inflytande över näringslivet	0,38
19) Stöd till invandrarna/u-hjälp	0,37
20) Spritpriser/pornografi	0,35
21) Löntagarfonder/sociala bidrag	0,34
22) Sociala bidrag/statliga företag	0,34
23) Öresundsbron/EG-medlemskap	-0,34
24) Offentlig sektor/karensdagar	0,33
25) Offentlig sektor/privat barnomsorg	0,33
26) Löntagarfonder/förmögenhetsskatt	-0,33
27) Privat sjukvård/karensdagar	0,33
28) Statligt inflytande över näringslivet/privat barnomsorg	0,33
29) Offentlig sektor/sociala bidrag	0,32
30) Löntagarfonder/karensdagar	0,32
31) Statliga företag/karensdagar	0,32
32) Spritpriser/hastigheten på vägarna	0,32
33) Hastigheten på vägarna/privatbilismen i innerstäderna	0,32
34) Offentlig sektor/6-timmars arbetsdag	-0,31
35) Sociala bidrag/stöd till invandrarna	-0,31
36) Karensdagar/privat sjukvård	0,31
37) Hastigheten på vägarna/kärnkraft	-0,31
38) Hårdare straff/u-hjälp	0,30
39) Pornografi/hastigheten på vägarna	0,30
40) Stöd till invandrarna/hårdare straff	-0,30
41) Sociala bidrag/privat sjukvård	0,30
42) Löntagarfonder/6-timmars arbetsdag	0,30

Kommentar: Data är från valundersökningen 1991. Korrelationskoefficienterna är Pearsons r . Samtliga samband är statistiskt säkerställda på 99 procents nivå. De exakta frågefomuleringarna återges i Gilljam – Holmberg – Hedberg 1993.

ten) som t ex hur många frågor som ställs om olika problemområden, var frågorna placerats i formuläret och hur de formulerats.

Det starkaste miljö sambandet återfinns på 15:e plats. Åsikter om kärnavfall och kärnkraft är ganska starkt kopplade till varandra ($r=0,39$). Korrelationerna mellan åsikter i olika moralfrågor återfinns även på ungefärligen denna nivå. Förutom i jämförelse med, de bland väljarna ovanligt välstrukturerade, vänster-högeråsikterna (och u-hjälp-, flyktning- och invandrarfrågorna) återfinns åsiktsskonsistensen i några miljöfrågor på en tillräckligt hög nivå. I jämförelse med andra åsiktssamband blir slutsatsen att åsikter i miljöfrågor återfinns på

en sådan nivå att det åtminstone inte är omöjligt att tala om en grön politisk åsiktsdimension.²⁵

I sambandsligan noterar vi även att åsikter om Öresundsbron/medlemskap i EG och inställning till spritpriser/hastigheten på vägarna är ganska starkt kopplade till varandra. Änjo aktualiseras alltså frågeställningen om miljöfrågans oberoende av andra politiska frågor.

Än så länge har rättegången mot den gröna åsiktsdimensionen utfallit till den gröna dimensionens fördel. Det finns åsiktskonsistens, mätningarna kan upprepas och sambanden är tillräckligt höga. Men finns det en oberoende åsiktsdimension?

För att kunna besvara denna frågeställning har tre principalkomponentanalyser genomförts. De redovisas i tabellerna 7, 8 och 9. Den första tabellen gäller inställning till 17 olika sakfrågeförslag bland väljarna 1988. Den andra gäller riksdagsmännens inställning till 12 olika politiska förslag samma år, och den tredje gäller väljarnas inställning till 31 olika förslag 1991. Åsikterna om samtliga politiska förslag uppmättes på en skala med svarsalternativen: mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt respektive mycket dåligt förslag. Endast faktorladdningar på minst 0,30 redovisas i tabellerna och laddningar på minst 0,50 har försetts med ramar. Faktorladdningarna kan läsas som korrelationen mellan faktorerna och inställning till respektive sakfråga.

Tabell 7. Åsiktsdimensioner bland svenska väljare 1988. Principalkomponentanalys av inställning till 17 politiska förslag (faktorladdningar).

Sakfråga	F1	F2	F3	F4
Avskaffa löntagarfonderna	0,79			
Sälja statliga företag och affärsverk	0,79			
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	0,71			
Minska den offentliga sektorn	0,66			
Sänka skatten på höga inkomster	0,46		-0,37	
Ta emot färre flyktingar		0,80		
Minska u-hjälpen		0,75		
Minska de sociala bidragen	0,49	0,50		
Öka stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur		-0,71		
Stoppa privatbilismen i innerstäderna			0,64	
Minska försvarsutgifterna			0,55	
Minska inkomstskattnaderna	-0,38		0,53	
Inför 6-timmars arbetsdag	-0,36		0,53	0,32
Behåll kärnkraften även efter år 2010			-0,59	
Tillåta reklam i svensk TV				0,65
Ansöka om medlemskap i EG	0,32		-0,32	0,57
Bygga fler bandedaghem	-0,44			0,51

Andel förklarad varians 19% 13% 12% 8%

Kommentar: Data är från valundersökningen 1988. Analysen är en varimaxroterad principalkomponentanalys. Antalet faktorer fastställdes med hjälp av Kaisers kriterium. Endast faktorladdningar på minst 0,30 har tagits med i tabellen.

Tabell 8. Åsiktsdimensioner bland svenska riksdagsmän 1988. Principalkomponentanalys av inställning till 12 politiska förslag (faktorladdningar).

Sakfråga	F1
Minska inkomstskillnaderna	0,82
Minska försvarsutgifterna	0,79
Inför 6-timmars arbetsdag	0,78
Stoppa privatbilismen i innerstäderna	0,72
Bygga fler barndaghem	0,70
Förbjud pornografi	0,49
Höj bensinskatten	0,46
Behåll kärnkraften även efter år 2010	-0,75
Ansöka om medlemskap i EG	-0,82
Tillåta reklam i svensk TV	-0,85
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-0,88
Minska den offentliga sektorn	-0,88
Andel förklarad varians	57%

Kommentar: Data är från riksdagsenkät 1988 (se Holmberg – Esaiasson 1988). Antalet faktorer fastställdes enligt Kaisers kriterium.

I väljaranalysen 1988 framkommer fyra dimensioner.²⁶ Den första kan tolkas som *vänster–högerdimension*, den andra som en dimension om *social omsorg* medan dimension tre och fyra är svårare att tolka. Maktutredningens analys av "maktelitens" inställning till dessa 17 sakfrågor resulterade endast i två dimensioner (vänster–högerdimensionen och social omsorg). De sakfrågor som här brutits loss till egna separata dimensioner laddade högt på de två huvuddimensionerna i maktutredningen (SOU 1990:44, s 342–344).

Utän att ge oss in på problemet huruvida dimensionerna tre och fyra kan ges några substantiella tolkningar kan vi betrakta hur de två miljöfrågorna uppför sig. Inställning till kärnkraft och privatbilismen i innerstäderna är starkt kopplade till den tredje faktorn. På denna dimension laddar även frågorna om försvaret, inkomstskillnader i samhället och sextimmars arbetsdag starkt. I maktutredningens analys har dessa frågor kunnat föras till vänster–högerdimensionen (vilket märks även i väljarmaterialet – inkomstskillnader och sex-timmars arbetsdag laddar även högt på faktor 1). Resultaten av analyserna på väljarnivå kan tolkas i termer av en sämre åsiktskonsistens bland vanliga väljare än bland människor som tillhör makteliten.

Att så mycket väl kan vara fallet visar analysen av riksdagsmännens politiska åsikter (endast tolv förslag). I denna kan svarsmonstern reduceras till en dimension – vänster–högerdimensionen. Åsikter om kärnkraft, privatbilism och bensinskatt är, enligt denna analys, starkt kopplade till vänster–högerdimensionen.

Möjligheten att mäta den gröna dimensionen och dess eventuella oberoende av andra frågor är större i analysen av 1991 års svenska väljare. I principalkomponentanalysen för detta år ingår hela 31 sakfrågor och åtta av dem gäller miljön.

Analysen resulterar i ett relativt klart mönster. De fyra första dimensionerna är lättolkade. Den första utgör vänster–högerdimensionen, den andra och fjär-

Tabell 9. Åsiktsdimensioner bland svenska väljare 1991. Principalkomponentanalys av inställning till 31 politiska förslag (faktorladdningar).

Sakfråga	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Sälja statliga företag och affärsverk	0,77							
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	0,76							
Avskaffa löntagarfonderna	0,73							
Bedriva mer av barnomsorgen i privat företagsform	0,71							
Minska det statliga inflytandet över näringslivet	0,61							
Minska den offentliga sektorn	0,61			-0,30				
Införa karensdagar	0,51							
Höja skatten på stora förmögenheter	-0,38							
Ta emot färre flyktingar		0,83						
Minska u-hjälpen		0,72						
Införa mycket hårdare straff för brottslingar		0,60		0,37				
Minska de sociala bidragen	0,37	0,49						
Öka det ekonomiska stödet till invandrarna...		-0,70						
Förbjuda alla former av pornografi			0,69					
Höja spritpriserna			0,68					
Begränsa rätten till fri abort			0,48				0,47	
Sänka hastigheten på vägarna			0,47					
Bygga fler barndaghem				0,69				
Införa 6-timmars arbetsdag				0,53				
Minska inkomstskillnaderna i samhället				0,46				
Öka AP-fondernas möjligheter att köpa aktier	-0,38			0,41				
Stoppa privatbilismen i innerstäderna				0,62				
Stoppa alla planer på att bygga kolkraftverk				0,61		0,32		
Förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar				0,59				
Stoppa planerna på att bygga en Öresundsbro					0,44			
Förvara kärnavfallet i den svenska berggrunden						0,80		
Behålla kärnkraften även efter år 2010						0,71		
Sänka 4-procentsspärren till riksdagen							0,73	
Bibehålla den svenska neutralitetspolitiken			0,33					-0,38
Satsa mer på vattenkraften genom att ...					0,33			0,79
Minska försvarsutgifterna			-0,32					0,44
Andel förklarad varians	13%	9%	6%	6%	6%	5%	4%	4%

Kommentar: Data är från valundersökningen 1991. Analysen är en varimaxroterad principalkomponentanalys. Antalet faktorer fastställdes med hjälp av Kaisers kriterium. Endast faktorladdningar på minst 0,30 har tagits med i tabellen.

de utgör två varianter av social omsorg – en internationellt inriktad (faktor 2) och en inhemskt inriktad (faktor 4). Faktor 3 utgör en moralisk dimension om pornografi och spritpriser m m. Dimensionerna sju och åtta är tämligen ointressanta. Måhända är det dock intressant att konstatera att den naturkonserverande och konservativa åsikten att vilja bevara de orörda älvarna samvarierar med en motvilja till förslaget att minska försvarsutgifterna.

Den femte dimensionen tycks i förstone kunna tolkas som den gröna dimensionen. Åsikter om att stoppa privatbilismen i innerstäderna, kolkraften, förbud av plastflaskor och aluminiumburkar och om Öresundsbron är starkt kopp-

lade till denna faktor. Men några andra förhållanden sätter käppar i hjulet för en sådan tolkning. Frågan om att sänka hastigheten på vägarna (trots att den i intervjuformuläret ställdes under rubriken "några frågor om energi och miljö") laddar på moraldimensionen. Dessutom återfinns inte inställning till frågorna om kärnkraft och kärnavfall på den gröna dimensionen utan bildar en egen dimension – faktor 6. Något *empiriskt* stöd för en separat grön (eller new politics) faktor föreligger därför inte. Enligt teoribildningen på området utgör just kärnkraften en av de allra viktigaste symbolfrågorna inom dimensionen.

Ett, för detta kapitel, avslutande test om förekomsten av en oberoende grön dimension skall genomföras. Det gäller väljarnas bedömning av olika framtida samhällen. Styr väljarnas bedömning av dess samhällen av bakomliggande ideologier, som är formade av de grundläggande konfliktstrukturerna i partisystemet? Och är en av dessa bakomliggande faktorer en grön dimension?

I 1991 års väljarundersökning ombads intervjupersonerna att bedöma tretton olika framtida samhällen. Intervjufrågan gällde huruvida det var bra eller dåligt att satsa på respektive samhälle. Svaren markerades på en skala från 0 (mycket dåligt förslag) till 10 (mycket bra förslag) som hade elva skalsteg.

De framtida samhällen som väljarna fick bedöma rymmer många olika element. En del kan självklart föras till någon etablerad dimension i politiken, andra inte. Det gällde olika samhällen såsom: Marknadsekonomi/företagsamhet, enskild frihet, socialistiskt, jämställdhet och jämlikhet. De gällde även samhällen som bör satsa på lag och ordning, traditionella svenska värden, familjen, kristna värden och effektiva beslut. Tre samhällstyper avser att mäta en grön åsiktsdimension: det miljövänliga samhället (ekologi), tekniksamhället och samhället som satsar på ekonomisk tillväxt (tillväxt).

I tabell 10 redovisas resultaten av en principalkomponentanalys av väljarnas inställning till de framtida samhällena. Den presenteras enligt samma mönster som i kapitlets tidigare principalkomponentanalyser.

Principalkomponentanalysen leder till resultat som gör att förekomsten av en grön åsiktsdimension starkt kan betvivlas. Analysen resulterar i fyra dimensioner. Den första kan tolkas som en "*traditionalistisk*" dimension. Samhällen som är orienterade gentemot lag och ordning, traditionella svenska värden, familjen och effektiva politiska beslut laddar högt på denna faktor. Men även viljan att satsa på ett samhälle som är inriktat mot ekonomisk tillväxt, vilket den inte borde göra, laddar starkt på denna dimension.

Den andra faktorn kan tolkas som *vänster-högerdimensionen*. Positiv inställning till ett samhälle som prioriterar marknadsekonomi och företagssamhet samt de enskilda individernas frihet laddar starkt på denna faktor (högerpolen). Den motsatta polen utgörs av positiv inställning till det socialistiska samhället, i hög grad, och till viss del ett samhälle som vill satsa på jämlikhet (vänsterpolen). De två tillväxtinriktade samhällstyperna – teknik samt ekonomisk tillväxt – laddar också högt på vänster-högerdimensionen. Tillväxtpolen (av den förväntade tillväxt-ekologidimensionen) sammanfaller – i stor utsträckning – med högerpolen på vänster-högerdimensionen.

Som en tredje dimension framkommer "jämlikheten". Här laddar samhället som är inriktat mot jämställdhet och samhället som är inriktat mot jämlikhet

Tabell 10. Dimensioner i bedömning av framtida samhällen bland svenska väljare 1991. Principalkomponentanalys av inställning till tretton framtids samhällen (faktorladdningar).

Samhälle som satsar på ...	F1	F2	F3	F4
Lag och ordning	0,74			
Traditionella svenska värden	0,71			
Familjen	0,68		0,30	
Effektiva beslut	0,58			
Marknadsekonomi/företagsamhet		0,74		
Teknik		0,62		
Enskild frihet		0,58		
Ekonomisk tillväxt	0,41	0,51		0,40
Socialism		-0,61	0,47	
Jämställdhet			0,80	
Jämlikhet		-0,33	0,67	
Kristna värden				0,75
Miljövänligt			0,41	0,62
Andel förklarad varians	17%	17%	14%	9%

Kommentar: Data är från valundersökningen 1991. Analysen är en varimaxroterad principalkomponentanalys. Antalet faktorer fastställdes med hjälp av Kaisers kriterium. Endast faktorladdningar på minst 0,30 har tagits med i tabellen. Den fullständiga intervjufrågeformuleringen presenteras av Gilljam – Holmberg – Hedberg 1993.

starkt. Dimensionen visar samröre med såväl vänster–högerdimensionen (det socialistiska samhället) och den gröna dimensionen (det miljövänliga samhället).

På den fjärde dimensionen laddar inställning till det miljövänliga samhället starkt. Men det är inte den förmodade gröna dimensionens motpoler (tillväxt och teknik) som framkommer. Starkt kopplat till denna fjärde dimension är emellertid viljan att satsa på ett samhälle med kristna värden.

Tänkanget kring framtida utopiska samhällen bland svenska väljare sker inte slumpvis. Två tydliga (och tolkningsbara) dimensioner styr inställningen till de framtida samhällena. De är en "traditionalistisk" dimension och vänster–högerdimensionen. Men någon oberoende grön åsiktsdimension finns inte heller enligt denna analys. Åsikter om framtida tillväxt/ekologisamhällen bildar inte någon separat dimension.

* * *

I svenska elitgrupper ("makteliten" och riksdagsmännen) sammanfaller inställning till miljöfrågor ideologiskt med inställning till vänster–högerfrågor. På väljarnivå kan inte samma slutsats formuleras på ett självklart sätt. Även om åsiktskopplingen mellan vänster–högerfrågor och miljöfrågor blivit starkare över tid (se tabell 5) sammanfaller inte de båda dimensionerna helt. På väljarnivå ger istället analysen av inställningen till miljöfrågor en något splittrad bild; miljöåsikter varierar med inställning till andra frågor (som de inte bör) och samvarierar inte alltid med varandra (som de bör). Miljöåsikter är dock inte oberoende av andra frågor.

Ingen grön åsiktsdimension

Fallet med den politiska gröna åsiktsdimensionen bland svenska väljare är härmed avgjord. Endast två av tre bevismaterial pekar på att en sådan åsiktsdimension existerar. Slutsatsen blir alltså att en grön åsiktsdimension *inte* förekommer bland svenska väljare.

Åsiktskonsistensen när det gäller miljöfrågor bland svenska väljare är svag – särskilt om den jämförs med motsvarande konsistens när det gäller vänster–högerfrågor. Tillväxt–ekologiideologier är alltså inte alls lika välutvecklade bland svenska väljare som vänster–högerideologier är. Men sambanden mellan åsikter i olika miljöfrågor är ändå så pass höga att det *inte vore helt obefogat* att tala om ett grönt åsiktsmönster bland svenska folket.

De åsiktssamband som uppmätts i miljöfrågor är inte dagsländor. Analyserna över tid visar att samband återfinns under hela 1980-talet och fram till idag. Den gröna åsiktsdimensionen har alltså klarat – om än mycket knappt – två bevisförsök: åsiktskonsistensen och stabiliteten.

Men när det gäller den tredje åtalpunkten är resultaten inte lika uppmuntande för den gröna dimensionens förespråkare. Åsiktssambanden internt på den gröna dimensionen är tillräckligt starka, men kopplingen till olika vänster–högerfrågor är så gott som lika starka. Analyserna har alltså inte kunnat påvisa förekomsten av en oberoende grön åsiktsdimension bland svenska väljare.

Med endast två bevis (av tre möjliga) är det inte möjligt att förfäktat förekomsten av en grön åsiktsdimension bland svenska väljare. Men för den skull är det inte omöjligt att en grön partipolitisk dimension existerar. Till detta sista, och avgörande bevismaterial, återkommer jag i Bennulf (1993) där fallet med den gröna dimensionen tas upp till förnyad prövning.

Uppsatsen ingår i projektet "Miljöopinion i Sverige" (Naturvårdsverket) som bedrivs inom valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Den ingår även som ett kapitel i min kommande avhandling (Bennulf 1993). Jag vill tacka Ulf Bjereld, Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Sören Holmberg och Anders Widfeldt vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet för värdefulla råd och synpunkter. Sådana lämnades också av deltagarna i arbetsgruppen för "Svensk politik" vid Statsvetenskapliga förbundets årsmöte, Köpenhamn 5–7 oktober 1992, där en preliminär version av uppsatsen presenterades. Särskilt vill jag tacka kommentatorn Anders Håkansson, Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.

Noter

1. De engelska ord som används är "nature protection associations", "ecology movement" och "movements concerned with stopping the construction or use of nuclear power plants" (Rohrschneider 1989:36–37).
2. De sex variablerna är: naturskyddsrelser (förtroende och potentiellt medlemskap), ekologiska rörelser (förtroende och potentiellt medlemskap) samt anti-kärnkraftsrörelser (förtroende och potentiellt medlemskap), Rohrschneider 1989:37–41.
3. Achen (1982:42) menar att samhällsvetenskapens traditionella nollhypotes: koeficient x är inte skild från 0, är ganska ointressant. Svaret är givet – koeficient x är signifikant skild från 0 i de allra flesta fall. Men är detta intressant? Achen argumenterar för *substansiella signifikanstest*, att sätta en

gräns när en effekt är politiskt meningsfull (istället för 0). Signifikanstestet utförs därefter på sedvanligt sätt.

4. Gilljam – Holmberg 1990:97; Bennulf – Holmberg 1990:179 konstaterar även de en relativt stark samvariation mellan vänsteråsikter och gröna åsikter på elitnivå (data från riksdagsenkät 1988), men har ändå valt att tala om två separata dimensioner.

5. Att en skiljelinje består av olika frågor kallas i engelskspråkig litteratur för att skiljelinjen består av olika dimensioner. Jag väljer dock att använda ordet politisk dimension till att beteckna en typ av politiska skiljelinjer. Notera dock att ordet dimension i bland används i en statistisk teknisk mening (antalet intressanta variationer i svaren på ett antal intervjufrågor).

6. Begreppet skiljelinje är vanligt förekommande i forskningen, men det är ofta vagt definierat (Zuckerman 1975). Försök av enstaka författare att *klart* definiera ved de menar med en politisk skiljelinje slutar ofta med att de tunnar ut begreppet till att betyda något nästan ointressant (Bartolini – Mair 1990:213). Dahl (1966), t ex, definierar en politisk skiljelinje som en åsiktsmässig eller beteendemässig dimension *utan* någon koppling till sociala förhållanden. Med en definition av denna typ är det dock svårt att skilja en politisk skiljelinje från politisk opposition eller politisk division (Bartolini – Mair 1990:kap. 9). Se även Rae – Taylor (1970), Allardt – Pesonen (1967) och Zuckerman (1982).

7. Analysinstrumenten ”kognitiva kartor” eller scheman som styr människors kognitioner, av t ex partisystemet, presenteras och analyseras med avseende på en grön partipolitisk dimension av Bennulf 1993.

8. Två ”revolutioner” har skapat de fyra skiljelinjerna. ”Den nationella revolutionen” producerade, centrum–periferi, som är sprungen ur stridigheterna kring reformation och motreformation (1500–1600-talet), och kyrka–stat. ”Den industriella revolutionen” skapade: landsbygd–stad och arbetsgivare–arbetare. Lipset – Rokkan 1967:1–64 och Rokkan 1970:72–142.

9. Kopplingen mellan vänster–högeråsikter eller position i yrkeslivet (klassröstning)

och partival är hög i Sverige (se t ex Oskarsson 1990). Sambandet mellan bostadsort (stad–land) och partival är betydligt svagare. Men det är inte obefintligt, även under kontroll för yrke (Holmberg – Gilljam 1987:200–201). Leif Lewin (1984) behandlar de stora stridsfrågorna i modern svensk politisk historia. Centerpartiet behandlas av t ex Larsson (1980).

10. Om Lipset och Rokkans tes är möjlig att testa är en omdiskuterad fråga. Försök har gjorts av t ex Rose – Urwin 1970; Maguire 1983. Se även Erson – Lane 1982. Lybeck 1985 menar att tesen är utformad så att den inte är testbar. Bartolini – Mair 1990:kap. 2 menar helt enkelt att Lipset och Rokkans tes är felaktig. Om trender i de Västeuropeiska valmanskårena se t ex Gilljam – Holmberg 1993; Valen – Aardal 1989; Dalton – Flanagan – Beck 1984; Särilvik – Crewe 1983.

11. Kirchheimer 1966. Enligt hans tes är det främst de borgerliga partierna som organisatoriskt närmat sig socialdemokratiska masspartier. I försök att fånga väljare har partierna även närmat sig varandra ideologiskt. För en diskussion om huruvida Kirchheimers tes är empiriskt prövbar, se Dittreich 1983. En analys av 19 länders politiska partiers program från 1945 till 1980 återfinns i Budge, Roberston – Hearl 1987.

12. Se i första hand Wollinets 1979, som menar att Kirchheimers tes i för stor utsträckning var grundad i ”ideologiernas död-debatten”. Ideologierna förändras och är mer eller mindre laddade men de dör inte menar Wollinets. Se även Panebianco 1988:262–268 för en diskussion av Kirchheimers tes. Om studiet av partiorganisationer, se även Pierre 1986: kap. 2.

13. Huruvida nya partier kommer att bildas – men främst om de lyckas – är till en del avhängigt av valsystemet. Notera dock att Europas första gröna parti bildades i Storbritannien där utsikterna till inval i parlamentet på a valsystemet är i det närmaste obefintliga. Om vallagamas effekter på det politiska systemet, se t ex Rae 1971 samt Katz 1980.

14. SOM-undersökningen 1990 presenteras av Weibull – Holmberg 1990. Valundersökningen 1991 presenteras av Gilljam –

Holmberg 1993 samt Gilljam – Holmberg – Hedberg 1993.

15. Vilka skalvärden som de olika svaren på frågorna skall tilldelas är inte självklart. Åsiktsfrågor av detta slag antas ofta vara mätta på ordinalskalenivå. Och så länge som ordningen bevaras kan man sätta vilka siffror som helst och erhålla en lika god representation av informationen i mätningarna. Skalvärdena 1, 2, 3, 4 och 5 kan således bytas mot exempelvis 1, 7014, 10000, 10001 och 49544. Det är inte heller självklart att de olika frågorna skall ha lika vikt i det index som konstrueras. Tycker man t ex att kärnkraftfrågan är den mest viktiga symbolfrågan kan den ges vikten två. Resonemang av detta slag har lett fram till en teknik kallad optimal skalning. När en variabel skall erhålla siffervärden maximeras dessa på ett sätt som liknar minsta kvadraten anpassning till en regressionslinje. Om de optimalt skalade värdena pekar på lika stora skalsteg har vi erhållit en empirisk indikation på att "ordinalskalan" beter sig som en intervallskala. I det följande använder jag dock det *konventionella* valet – likstora skalsteg och lika vikt för respektive fråga. Om optimal skalning och att betrakta skalvärden som ett kreativt (av datateori styrt) steg i forskningsprocessen, se Jacoby 1991:5–12 och 74–80.

16. I intervjuundersökningen "Kärnkraften i samhället 1989" (Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet) uppmättes Pearsons r-korrelationer mellan 0,18 och 0,28 för frågorna om att sänka hastigheten på vägarna, förbjuda plastflaskor och aluminiumburkar, stoppa privatbilismen i innerstäderna och att förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket.

17. Såväl en principalkomponentanalys som en principal faktoranalys ger bådadera *en* ganska stark faktor. Principalkomponentanalysens första faktor förklarar 41 procent av den totala svarsvariansen för de sex frågorna. Noterbart är även att sambandet mellan det additiva indexet och ett index konstruerat med sk factor scores samvarierar i mycket hög grad; Pearsons r är i det närmaste 1.

18. Om en svarsperson av misstag markerat ett icke-grönt svar fast hans objektiva åsikt var grön kompenseras detta av "korrekta" svar på övriga frågor som ingår i indexet. Antag att en person "borde" svara med 5 på samtliga sex enkätfrågor. Om denna person råkar markera en etta men övriga fem frågor besvaras korrekt så ändras indexvärdet från 30 till 26; personen kommer alltså, trots felet, att återfinnas nära den gröna polen av skalan.

19. Se Jacoby 1991:kap. 2. En intervallskala uppnås om de uppmätta ordinalskalevariablerna är linjärt beroende av den underliggande dimensionen.

20. Frågan om ett miljövänligt samhälle ingår inte i analysen för 1991 p g a en annorlunda frågeteknik i valundersökningen än i SOM-undersökningen. Den tillhör självklart ändå de centrala miljöfrågorna 1991. Korrelationen mellan att vilja satsa på ett miljövänligt samhälle 1991 (skala 0–10) och åsikter till de olika förslagen som presenteras i tabell 5.4 varierar mellan $r=0,00$ (kolkraft) och $r=0,34$ (kärnkraft).

21. Principalkomponentanalys är en form av faktoranalys. Syftet med metoden är att finna bakomliggande faktorer (dimensioner/principalkomponenter) som kan förklara svarsmönstren i ett flertal frågor. En bakomliggande grön faktor (eller ideologi) skulle exempelvis kunna förklara inställning till flera miljöfrågor om det fanns en grön åsiktsdimension, se vidare Kim & Müller 1978a, 1978b.

22. Här uppkommer ett problem med att tillämpa de kriterier som ställdes upp tidigare i detta kapitel. Eftersom kriteriet vid denna punkt är "relativt starka och inte endast signifikant skilda från noll". Om detta kriterie skulle tillämpas strikt kunde den gröna åsiktsdimensionen fällas redan här (det empiriska resultatet kan sägas återfinnas precis på gränsen för eller mot). Åklagarens roll i rättegången mot den gröna åsiktsdimensionen är ju att finna bevis *mot* och därför krävs ett tydligt utslag, så var inte fallet, och därför "klarar" den gröna åsiktsdimensionen denna bevispunkt.

23. Intervjufrågorna om framtida samhällen och opinionsutvecklingen i dem presente-

ras i kapitel 3. Den här redovisade frågesviten är den enda tillgängliga mätserien av flera miljöfrågor, lämpade att mäta den gröna dimensionen, som ställts på ett liknande sätt i en serie undersökningar över en längre tidsperiod.

24. I folkomröstningsundersökningen 1980 ställdes även en fråga om att satsa på ett *decentraliserat* samhälle. Men inställning till det decentraliserade samhället var mycket svagt kopplat till åsikter om övriga tillväxt-ekologismråden (Holmberg – Asp 1984: 459).

25. Kriteriet som tidigare specificerats är "ganska starkt inte endast signifikant skilt från noll". Miljöåsikternas samband hamnar återigen i någon form av gränsland. Men med tre samband av tolv "icke vänster-höger" i sambandslistan är det svårt att hävda att förekomsten av en grön åsiktsdimension har motbevisats.

26. För tidigare analyser av dimensionaliteten i svenska väljares politiska åsikter, se Petersson 1977:101–107 och Holmberg 1981:259–271)

Referenser

- Achen, C. (1982) *Interpreting and Using Regression*. Newbury Park: Sage, Quantitative Applications in the Social Sciences, University Papers 29.
- Allardt, E. (1968) "Past and Emerging Political Cleavages". Paper for the Third International Conference on Comparative Political Sociology, Berlin, 15–20 januari.
- Allardt, E. – Pesonen, P. (1967) "Cleavages in Finnish Politics". I Lipset, S. – Rokkan, S. (eds.) *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Anshelm, M. (1990) *Struktur och regional kultur*. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, rapport nr 16.
- Asp, K. (1986) *Måktiga massmedier*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Asp, K. (1991) "Journalisternas åsikter – en jämförelse med politiker och allmänhet". I Weibull, L. *Svenska journalister*. Stockholm: Tiden.
- Bartolini, S. – Mair, P. (1990) *Identity, Competition and Electoral Availability*. New York: Cambridge University Press.
- Bell, D. (1960) *The End of Ideology*. New York: The Free Press.
- Bennulf, M. (1990a) "Det gröna genombrötet". I Gilljam, M. – Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Bennulf, M. (1990b) *Grönt ljus. Väljarna och miljöpartiets valframgång 1988*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Bennulf, M. (1993) *Miljöopinionen i Sverige*. Manuskript, Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Bennulf, M. – Holmberg, S. (1990) "The Green Breakthrough in Sweden". *Scandinavian Political Studies* 13, 165–184.
- Birgersson, B-O. – Westerstähl, J. (1992) *Den svenska folkstyrelsen*. Femte upplagan, Stockholm: Publica.
- Budge, I. – Robertson, D. – Hearl, D. (1987) *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-war Elections Programmes in 19 Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bäck, M. – Möller, T. (1991) *Partier och organisationer i Sverige*. Stockholm: Publica.
- Converse, P. (1964) "The Nature of Belief Systems in Mass Publics". I Apter, D. E. (ed.) *Ideology and Discontent*. New York: Free Press.
- Converse, P. – Marcus, G. (1979) "Plus ça change ...: The New CPS Election Study Panel". *American Political Science Review* 73, 32–49.
- Dahl, R. (1966) *Political Opposition in Western Democracies*. New Haven: Yale University Press.
- Dalton, R. – Flanagan, S. – Beck P. (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.
- Dittrich, K. (1983) "Testing the Catch-all Thesis: Some Difficulties and Possibilities". I Daalder, H. – Mair, P. (eds.) *Western European Party Systems*. Beverly Hills: Sage publications.
- Erson, S. – Lane, J-E. (1982) "Democratic Party Systems in Europe: Dimensions,

- Change and Stability". *Scandinavian Political Studies* 5, 67-96.
- Friberg, M. - Galtung, J. (1984) *Rörelserna*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Gahrton, P. (1981) "Visst finns en ny politisk dimension". *Sociologisk forskning* 18.
- Gahrton, P. (1988) *Vad vill de gröna?* Göteborg: Korpen.
- Gaiter, P. (1991) *The Swedish Green Party. Responses to the Parliamentary Challenge 1988-1990*. Stockholm International Studies 91:1.
- Gilljam, M. - Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, M. - Holmberg, S. (1993) *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts.
- Gilljam, M. - Holmberg, S. - Hedberg, P. (1993) *Valundersökning 1991. Teknisk rapport*. Stockholm: SCB.
- Granberg, D. - Holmberg, S. (1988) *The Political System Matters*. New York: Cambridge University Press.
- Hedré, J. & Loftsson, E. (1992) "Environmentalism and Politics in Sweden", för Statsvetenskapliga förbundets årsmöte, Köpenhamn, 5-7 oktober.
- Holmberg, S. (1978) "Kärnkraften och vänster-högerdimensionen". *Statsvetenskaplig Tidskrift* 81, 67-77.
- Holmberg, S. (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, S. (1990) "Partiernas profiler". I Gilljam, M. - Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. & Asp, K. (1984) *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, S. & Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. - Esaiasson, P. (1988) *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Inglehart, R. (1992) "Public Support for Environmental Protection: Objective Problems and Subjective Values", Paper presented at APSA, Chicago, september 3-6.
- Jacoby, W (1991) *Data Theory and Dimensional Analysis*. Newbury Park: Sage, Quantitative Applications in the Social Sciences, University Papers 78.
- Jahn, D. (1991) *New Politics in Trade Unions*. Florence: European University Institute.
- Jahn, D. (1992) "The Impact of New Politics in Sweden and Germany". Paper presented at APSA, Chicago, 3-6 september.
- Katz, R. S. (1980) *A Theory of Parties and Electoral Systems*. Baltimore/London: Johns Hopkins University Press.
- Kinder, D. - Sears, D. (1985) "Public Opinion and Political Action". I Lindzey, G. - Aronsson, E. (eds.) *Handbook of Social Psychology*. New York: Random House.
- Kirchheimer, O. (1966) "The Transformation of the Western European Party Systems" i LaPalombara, J. - Weiner, M. (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Korpi, W. (1980) "Kärnkraften och politikens dimensioner". *Sociologisk forskning* 17, 15-25.
- Larsson, H. A. (1980) *Partireformationen - från bondeförbund till centerparti*. Lund: CWK Gleerups.
- Lewin, L. (1984) *Ideologi och strategi*. Stockholm: Norstedts.
- Lipset, S. M. (1959) *Political Man*. Garden City, NY: Doubleday.
- Lipset, S. M. - Rokkan, S. (1967) *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Lübeck, J. (1985) "Is the Lipset-Rokkan Hypothesis Testable?". *Scandinavian Political Studies* 8, 105-113.
- Maguire, M. (1983) "Is There Still Persistence? Electoral Change in Western Europe, 1948-1979". I Daalder, H. & Mair, P. (eds.) *Western European Party Systems*. Beverly Hills: Sage Publications.
- McIver, J. - Carmines, E. (1976) *Unidimensional Scaling*. Newbury Park: Sage, Quantitative Applications in the Social Sciences, University Papers 24.
- Niemi, R. - Westholm, A. (1984) "Issues, Parties, and Attitudinal Stability: A Comparative Study of Sweden and the United States". *Electoral Studies* 3, 65-83.
- Nu kommer miljöpartiet!* (1982) Stockholm: Timo.
- Næss, A. (1981) *Ekologi, samhälle och livsstil*. Stockholm: LTS förlag.

- Oskarson, M. (1990) "Klassröstning på re-trätt". I Gilljam, M. – Holmberg, S. *Rött blått grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Petersson, O. (1977) *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Petersson, O. (1978) *Regeringsbildningen 1978*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Pierre, J. (1986) *Partikongresser och regeringspolitik*. Lund: Kommunfakta.
- Rae, D. W. (1971) *The Political Consequences of Electoral Law*. New Haven: Yale University Press.
- Rae, D. W. – Taylor, M. (1970) *The Analysis of Political Cleavages*. New Haven: Yale University Press.
- Rohrschneider, R. (1989) *The Greening of Party Politics in Western Europe*. Ann Arbor: UMI.
- Rokkan, S. (1970) *Citizens Elections Parties*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rose, R. – Urwin, D. (1970) "Persistence and Change in Western Party Systems Since 1945". *Political Studies* 18, 287–319.
- SOU 1990:44 *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Särlvik, B. – Crewe, I. (1983) *Decade of Dealignment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stimson, J. (1975) "Belief Systems: Constraint Complexity, and the 1972 Election". *American Journal of Political Science* 19, 393–418.
- Tengström, E. (1987) *Myten om informationssamhället*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Tingsten, H. (1955) "Stability and Vitality in Swedish Democracy". *Political Quarterly* 2, 140–151.
- Tingsten, H. (1966) *Från idéer till idyll*. Stockholm: PAN/Norstedts.
- Thomas, J. C. (1980) "Ideological Trends in Western Political Parties". I Merkl, P. (ed.) *Western European Party Systems*. London: Collier-McMillan.
- Valen, H. – Aardal, B. (1989) *Velgere, partier og politisk avstand*. Oslo: Statistisk centralbyrå.
- Vedung, E. (1979) "Kärnkraften ger ny blockbildning i politiken". *Tvårsnitt* nr. 1, 42–48.
- Vedung, E. (1991) "Miljöpartiet, nedfrysningsteorin och den järnhårda oligarkilagen". I *Människa miljö samhälle*. Uppsala universitet.
- Weibull, L. – Holmberg, S. (red.) (1991) *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport 7, Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen/ Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Westholm, A. (1991) *The Political Heritage*. Uppsala universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Wollinets, S. (1979) "The Transformation of Western European Party Systems Revisited". *West European Politics* 2, 4–28.
- Zuckerman, A. (1975) "Political Cleavage: A Conceptual and Theoretical Analysis". *British Journal of Political Science* 5, 231–248.
- Zuckerman, A. (1982) "New Approaches to Political Cleavage: A Theoretical Introduction". *Comparative Political Studies* 15, 131–144.